

УДК 7.071.2 : 78.087.68

Воскобойнікова Ю. В.

Харківська державна академія культури

ТИПОЛОГІЯ РЕГЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Воскобойнікова Ю. В. Типологія регентської діяльності. Аналізується структура діяльності регента православного хору в аспектах її мотивації, спрямованості, інструментів та результатів. Визначаються основні критерії виокремлення типів регентської діяльності: зовнішні та внутрішні, індивідуальні та колективні. За допомогою анкетування регентів із різних країн та регіонів устанавлюються кількісні характеристики типів регентської діяльності, вводяться у науковий обіг статистичні дані про сучасне поширення тих чи інших різновидів регентської діяльності. Надається визначення поняттю «регентська діяльність», шляхом структурного моделювання сформована типологія регентської діяльності. У статті також проаналізовано місце регентської діяльності у контексті систем вищого порядку та спеціалізованих підсистем, визначені особливості їх взаємодії. У дослідженні вперше описана специфіка структури регентської діяльності, охарактеризовані її етапи, визначені співвідношення різних типів регентської діяльності.

Ключові слова: церковний хор, регент, діяльність, мотивація.

Воскобойникова Ю. В. Типология регентской деятельности. Анализируется структура деятельности регента православного хора в аспектах ее мотивации, направленности, инструментов и результатов. Определяются основные критерии выделения типов регентской деятельности: внешние и внутренние, индивидуальные и коллективные. С помощью анкетирования регентов из разных стран и регионов устанавливаются количественные характеристики типов регентской деятельности, вводятся в научный оборот статистические данные о современном распространении тех или иных ее разновидностей. Дается определение понятию «регентская деятельность», путем структурного моделирования сформирована типология регентской деятельности. В статье также проанализированы место регентской деятельности в контексте систем высшего порядка и специализированных подсистем, определены особенности их взаимодействия. В исследовании впервые описана специфика структуры регентской деятельности, охарактеризованы ее этапы, определены соотношения различных типов регентской деятельности.

Ключевые слова: церковный хор, регент, деятельность, мотивация.

Voskoboinikova Y. Typology of precentorial activity.

Background. The tendency to interspecific synthesis that is inherent in the contemporary art in almost all its forms, to some extent penetrated into the sphere of Orthodox church singing. The newest media space with its global specific affected the activities of church choirs and their leaders. Thus, in the present conditions the system of precentorial activity has acquired new properties. Typology of precentorial activity has not yet been the subject of systematic scientific study and still not formed.

The aim of the article is to formulate the concept of precentorial activity and to determine its typology.

Research methodology is based mainly on scientific analytical tools.

The activity of known precentors in aspects of motivation, focus, tools and results is analyzed. The main types of precentorial activity are defined by structural and comparative analysis. The empirical base of research were the following: surveys of precentors from different countries and regions, the study of programs of modern Orthodox choral festivals and church choral repertoire, the analysis of audio and video materials, reflecting the composer's activities of operating precentors. The analysis of precentorial activity is made on the base of the methodology of general theory of systems, and using contextual approach. The typology of precentorial activity is formed by structural modeling in accordance with the principle of isomorphism.

Results. The main structural components of the activity is motivation, goal-setting (projecting), fulfilling of goals and related self-regulation or management.

The most relevant for the precentorial activity are motivational, staffing, logistical and financial terms of activity. The motivational conditions directly influence the nature and content of precentorial activity. The motivation is a complex process that requires analysis and evaluation of alternatives, choice and decision making. The religious, epistemological, aesthetic, social and financial motivation are defined.

Staffing conditions essentially depend on geographical location of a temple which a precentor serves in, availability of educational music institutions within the reach etc., as well as closely related to financial conditions.

In church choral collective the goal-setting is formed conciliarly, but the leading role should play guidelines provided by a precentor. The fulfilling of purposes involves selection of means to reach the goal. And this, again, is an important component of the conductor's activity. The reflection locks the structure of precentorial activity, obtained creative results are evaluated and compared with the expected ones, the decision on the correction for the future is made.

Determined that the precentorial activity — is a set organizational, methodological and creative psychological leadership in the work of Orthodox church choir:

The precentorial activity is in interaction with the systems of higher order: it is part of the overall system of religious art, choral conducting system, the system of church missionary activities, musical and educational system.

The subsystems of precentorial activity are defined with its internal specs: senior choir singer; acolyte, precentor of the left choir; precentor of the right choir. Also,

the following individual types of precentorial activity are defined: precentor-composer, precentor-arranger, regent-scientist, precentor-mediaexpert etc.

According to the survey, 27 % of precentors write spiritual church works, in harmonization of one-voiced chants 9 % of surveyed regents are engaged. 34 % of precentors have from time to time (and sometimes even permanently) to translate works written for a large mixed composition to compact homogeneous one. More than 52 % perform adaptation of the complex works for a small composition. The scientific situation around the church singing already in Soviet times allowed interested persons within the musical and historical research deal with transcript of neume musical manuscripts. The percentage of such precentors is rather low — to 8–9 % of the respondents. Since the 1980s, many musicians returned to precentorial stands who combine this activity with teaching in educational institutions and scientific work (because it has become permitted). In recent years, there appeared the precentors creating special media products: musical notes, audio and video libraries, electronic study materials and others.

The study also identified the collective types of precentorial activity: concert, missionary, educational, charity or organizational.

Concert activity is inherent in about 30 % of collectives and usually is not too active — mostly precentors indicate the number of concerts within 4–5 concerts a year. Missionary and educational activities, according to the survey results are typical for 11–12 % of church choir ensembles. Another 18–20 % see their educational function in the creation of audio and video recordings. In charity work about 14–15 % of church choirs are engaged. Precentors also practice organizational activities (organization of festivals, competitions, flashmobs, charity events, etc.) In particular, the organizational and pedagogical ones because high enough percentage of precentors are specialists who are the founders of precentorial schools, courses and others.

Conclusions. *Each kind of activity of a precentor is formed either by including precentorial activity in other artistic, educational, scientific and other systems of higher order, or by internal specification. It should be noted that every kind of precentorial activity is wider than the base structure, namely it is formed not by specialization as a limitation of functions, but by adding deepening and expansion of knowledge, skills and abilities in the corresponding area. Thus, all kinds of precentorial activity of a precentor contribute to personal development, development of a team under precentor's controls and enhance precentor's social role.*

Novelty. *For the first time the structure and typology of precentorial activity are analyzed.*

The practical significance. *Results of the study can be used for future study of precentorial activity system as well as in educational programs of choral conductor and precentorial specialties.*

Keywords: *precentor, activity, church choir, motivation.*

Постановка проблеми. Діяльність регентів церковних хорів є основною рушійною силою розвитку сучасного православного церковно-хорового мистецтва. Тенденція до міжвидового синтезу, властива сучасному мистецтву майже у всіх його проявах, певною мірою проникла і у сферу право-

славного церковного співу. Новітній медіапростір зі своєю глобалістичною специфікою також вплинув на діяльність церковних хорів та їх керівників. Таким чином, у сучасних умовах система регентської діяльності набула нового вигляду, нових властивостей, а також і нових результатів.

Останні дослідження та публікації. Типологія регентської діяльності поки не є предметом системного наукового вивчення і досі залишається не сформованою. Утім, різною мірою ці питання порушені у наукових роботах О. Бадалова [1], Н. Балусової [2], Ю. Карпова [5], С. Хватової [9], певні свідчення щодо регентської діяльності містяться у мемуарах, спогадах, періодичних виданнях, фільмах, аудіо- та відеоматеріалах тощо, але фактично емпіричною базою дослідження є безпосереднє знайомство з регентською практикою та опитування фахівців, котрі діють у цій сфері. Аналіз персоналій відомих регентів сучасності також дозволяє визначити та систематизувати типи регентської діяльності.

Значним теоретичним підґрунтям для дослідження регентської діяльності є роботи психологів та педагогів щодо структури та функцій діяльності взагалі та творчої діяльності зокрема [4; 6; 7].

Мета статті — сформулювати поняття регентської діяльності та визначити її типологію.

Методологія дослідження базується переважно на аналітичному науковому інструментарії. Проаналізовано діяльність регентів в аспектах її мотивації, спрямованості, інструментів та результатів. Основні типи регентської діяльності визначені методом структурного та компаративного аналізу. Емпіричну базу дослідження склали анкетування регентів із різних країн та регіонів, вивчення програм сучасних православних хорових фестивалів та церковно-хорового репертуару, аналіз наявних аудіо- та відеоматеріалів, що відбивають композиторську діяльність діючих регентів. Аналіз регентської діяльності зроблений на основі методології загальної теорії систем, а також за допомогою контекстуального підходу. Типологія регентської діяльності сформована шляхом структурного моделювання у відповідності до принципу ізоморфізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж сформулювати типологію регентської діяльності, варто визначити, яку структуру має **регентська діяльність**.

У «Психологічному словнику» діяльність визначається як активна взаємодія людини з навколишньою дійсністю, що у цьому процесі людина виступає як суб'єкт, котрий цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби [8: 95].

У філософії суб'єкт визначається як джерело активності, спрямованої на об'єкт [4]. У діяльності людина розкриває своє особливе місце у світі і стверджує себе в ньому як суспільна істота.

Психологія вивчає діяльність як найважливіший компонент психіки, адже вона є невід'ємною від діяльності [8: 94].

Системний аналіз, відрізняючись міждисциплінарним (або наддисциплінарним) поглядом, визначає діяльність як складну систему, спрямовану на підготовку, обґрунтування і реалізацію рішення складних проблем будь-якого характеру [7: 360].

Основними структурними компонентами діяльності є потреби (мотиви), цілепокладання (проектування), цілевиконання та пов'язані з ним саморегулювання або керування, якщо йдеться про колективну діяльність.

Потреби конкретизуються в мотивах, які є побудовниками діяльності регента, вони є тим, заради чого діяльність і відбувається. Зовсім особливе місце у структурі діяльності посідають ті компоненти, які у разі наявності індивідуального суб'єкта називаються саморегуляцією, а у разі колективного суб'єкта, колективної діяльності — управлінням. Саморегуляція, за визначенням психологів, має наступну структуру: прийнята суб'єктом мета його діяльності — програма дій — критерії успішності — інформація про досягнуті результати — оцінка відповідності реальних результатів критеріям успіху — рішення про необхідність і характер корекції діяльності.

Управління є функцією організованих систем, вона забезпечує збереження їх структури, режиму діяльності, реалізацію програми та мети. Колективна діяльність неможлива без створення певного порядку, поділу праці, встановлення місця і функцій кожної людини в колективі.

У церковному хоровому колективі управління повністю покладене на регента. Характер його діяльності значною мірою залежить від умов, у яких доводиться працювати. Виокремлюють мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні умови. Для регентської діяльності найактуальнішими є мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні та фінансові умови діяльності.

Мотиваційні умови діяльності прямо впливають на характер та зміст регентської діяльності. Мотивація являє собою складний процес, що вимагає аналізу і оцінки альтернатив, вибору і прийняття рішень. У статті «Типологія церковних хорових колективів» нами вже були визначені типи провідної мотивації співаків, які можна транспонувати і на регентську діяльність [3]. Це *релігійна, гносеологічна, естетична, соціальна та матеріальна мотивація*. Специфіка регентської мотивації полягає у тому, що вона, як правило, є інтенсивнішою за мотивацію співаків, а також має конкретний вплив на види діяльності колективу. Релігійно мотивований регент концентрується лише на богослужінні, має досить високі вимоги до поведінки півчих, їх духовного стану. Регент із гносеологічною мотивацією може культивувати просвітницьку, дослідницьку

або реставраційну діяльність колективу; естетично мотивований регент може ініціювати створення додаткового мистецького продукту — аудіо- та відеозаписів, участі у концертних виступах та ін. Соціальна мотивація може виражатися у прагненні самоствердження через концертну діяльність, а у випадку матеріальної провідної мотивації — навіть стимулювати додаткові способи заробітку (робота з іншим репертуаром в інший час, платні виступи в іншому жанрі та ін.)

Кадрові умови суттєво залежать від географічного розташування храму, в якому служить регент, наявності навчальних музичних закладів у межах досяжності та ін., а також щільно пов'язані з **фінансовими умовами**. Як показує опитування регентів, 52 % з них вимушені займатися адаптацією нотного матеріалу для невеликого складу, адже не мають можливості сформувати повноцінний співочий колектив у силу тих чи інших причин. Таким чином, кадрові питання стають приводом та рушійною силою для виникнення додаткового виду діяльності регента.

Матеріально-технічні умови не настільки суттєво впливають на діяльність регентів, проте з опитувань стає зрозумілим, що більшість із них активно і з задоволенням користуються інтернет-технологіями, програмами нотного набору, спеціальними програмами для мобільних телефонів (наприклад, богослужбові вказівки), бібліотеками церковних текстів, нотними ресурсами тощо.

Особливе місце у структурі діяльності має **мета**. На думку дослідників теорії методології Новікових [6], головним є питання «Хто ставить мету?». Як цілі надаються людині ззовні, то діяльність носить репродуктивний (виконавчий), нетворчий характер і проблеми цілепокладання, тобто побудови процесу визначення мети, не виникає. У разі ж продуктивної, а тим більше творчої діяльності, мета визначається самим суб'єктом і процес цілепокладання (проектування) стає досить складним [6: 32].

У церковно-хоровому колективі **цілепокладання** формується соборно, але провідне значення мають відігравати орієнтири, які надає регент. Не завжди саме регент визначає мету — трапляється, що баланс між волею керівника та колективною волею схиляється на користь колективу, проте регент має принаймні прагнути визначати мету існування хору.

Цілевиконання передбачає вибір засобів для досягнення мети. І це знов-таки є вагомим складовою диригентської діяльності. Саме під час визначення шляхів та засобів дії, регент приходять до певних видів діяльності, у залежності від своїх потреб, бажань та можливостей. Дехто, з різних міркувань, вдається до композиторської діяльності, аранжування та розшифровки, дехто акцентує увагу на концертній, місіонерській, організаційній діяльності, значна кількість регентів займається педагогічною діяльністю, незначна — науковою.

Рефлексія замикає структуру регентської діяльності: отримані творчі результати оцінюються, зіставляються з очікуваними, приймається рішення щодо корекції дій на майбутнє, а крім того, саме рефлексивний етап дозволяє не лише визначити якість досягнення мети, а й оцінити ступінь задоволеності результатом, адже тільки задоволеність стартових потреб є найефективнішою мотивацією для подальшої роботи.

Таким чином, **регентська діяльність** — це комплекс організаційного, методичного та творчопсихологічного лідерства в роботі православного церковно-хорового колективу.

Із позицій теорії систем, регентська діяльність перебуває у взаємодії із системами як вищого, так і нижчого порядку. Регентська діяльність входить до **загальної системи церковного мистецтва**, наслідуючи його фундаментальні закономірності: христоцентризм, соборність, канонічну регламентованість. Регентська діяльність також входить до **системи хорового диригування** (або роботи з хором), адже користується спільним із нею матеріалом, художньою мовою та професійно-методичним інструментарієм. Регентська діяльність певною мірою може входити до **системи місіонерської церковної діяльності** — особливо у тих випадках, коли хор веде активну концертну, просвітницьку або благодійну роботу. Регентська діяльність є частиною **музично-педагогічної системи**, оскільки має завданням не лише навчити співаків навичкам хорового співу, а й надати цим людям початкові богословські знання, і є перманентно пов'язаною з педагогічними методами роботи. До того ж серед регентів достатньо високий відсоток складають фахівці, які є засновниками регентських шкіл, курсів тощо.

Підсистеми регентської діяльності визначаються своїми внутрішніми специфікаціями, які знаходять вираження навіть у назвах спеціальностей духовних закладів. Це «*уставщик*», «*псаломник*», «*регент обіходного хору*», «*регент правого хору*».

Уставщик — благочестивий і грамотний мирянин, який добре знається на церковному статуті і під час служби керує читанням і співом на кліросі. Обов'язки уставщика полягають у спостереженні за чином церковних служб, щоби вони відбувалися відповідно до церковного і монастирського статутів. Уставщик стежить за читцями, які зобов'язані завчасно готувати всі богослужбові читання і читати на кліросі без помилок, благоговійно і чітко. Уставщику підпорядковані регент, канонарх і чергові читці та співаки. На практиці ці обов'язки виконує священник або регент, який у цьому випадку «автоматично» стає регентом-уставщиком, додаючи до звичайного регентського комплексу знань та вміннь знання та вміння, якими має оперувати уставщик.

Псаломник — нижчий чин церковнослужителів, який читає під час богослужіння тексти Святого Письма і молитви. При важких кадрових умовах у

храмі, регент може суміщати свої функції з функціями псаломника. Спеціалізація «регент-псаломник» фактично є визначенням функцій **регента малого (обіходного хору)**: керування співом та читанням на малому (лівому) кліросі, а за відсутності в храмі уставщика — ще й виконання його обов'язків. Таким чином, регент малого (лівого, обіходного) хору є універсалом і має володіти специфікою кожної зі спеціалізацій.

Регент правого (святкового) хору може не володіти таким широким спектром знань та вміннь у сфері читання та богослужбового уставу, адже саме існування правого хору говорить про наявність лівого, який і акумулює читацько-псаломницькі сили. Проте у зв'язку з розвинутою музичною функцією правого хору, освіта та навички його керівника мають відповідати поставленим завданням та перевершувати хормейстерські якості регента малого хору.

Такими є внутрішні специфікації регентської діяльності. Але існують і зовнішні, які утворюються при суміщенні різних видів діяльності.

Регент-композитор. За результатами опитування, 27 % відсотків регентів пишуть духовні церковні твори, але більшість із них не публікуються й використовуються лише у межах творчості певного хору. Наявність власного колективу та обмеженість церковного репертуару є потужною мотивацією для керівника хору вдатися до композиторської діяльності. Проте варто зазначити, що існує й інша модель взаємодії регентської та композиторської діяльності — коли регентська діяльність стає наслідком прагнення композитора втілювати власні твори у хоровому звучанні. Наявність підпорядкованого хору в цьому випадку становить виключну цінність, й іноді приход на регентський послух має під собою саме таку мотивацію. Навпаки, значна кількість регентів починає займатися композицією суто з цікавості. У такій ситуації вона має епізодичний, випадковий характер.

Цікаво, що гармонізацією одноголосних розспівів займаються лише 9 % опитуваних регентів, більшість із яких також практикують і написання власних творів. Це є важливою ознакою нерозуміння, що навчитися церковно-канонічній композиції можна лише через засвоєння закономірностей асиметричної метрики розспіву, його характеру, взаємодії з текстом та ін. Тобто, можливо, завдання так і не ставиться, а прагнення до композиції мотивовано або бажанням індивідуально самовиразитися, або взагалі має під собою лише композиторські амбіції.

Регент-аранжувальник. Цей вид діяльності виникає з кількох причин. По-перше, більшість сучасних церковно-хорових колективів (у тому числі професійних) має компактний та надкомпактний (квартетний) склад. Існуючий нотний богослужбовий репертуар переважно створений у період існування великих хорів, тому не пристосований до таких маленьких складів. Саме тому 34 % регентів вимушені час від часу (а іноді й постійно) перекла-

дати твори, написані для великого мішаного складу, на компактний однорідний. Понад 52 % здійснюють адаптації складних творів для невеликого складу (зменшують кількість *divisi*, знімають дублювання партій тощо). По-друге, у сучасній Церкві існує така проблема як брак хорового контингенту, що вільно би володів співом на глас. Це є проблемою як лівих, так і правих хорів. Для колективів, котрі володіють нотною грамотою, ця проблема вирішується лише за допомогою нотного запису стихир та тропарів, який також здійснюють регенти, — за результатами опитування, 34 % займаються цим постійно.

Регент-розспівник. Наукова ситуація коло церковного співу вже у радянські часи дозволяла бажаним у межах музично-історичних досліджень займатися нотними розшифровками невменних рукописів. Ця робота потребує певних знань, умінь, забирає багато часу, а крім того, потребує й можливостей доступу до рукописів. Таким чином, цей вид діяльності притаманний регентам, які вийшли з кафедр давньоруського мистецтва, володіють теорією та практикою розшифровки партитур, мають певну особисту зацікавленість цією темою. Кількість таких регентів досить невелика — до 8–9 % опитуваних.

Регент-науковець. Починаючи з 1980-х років до регентських пультів повернулося багато музикантів, які суміщають цю діяльність із викладанням у навчальних закладах та науковою роботою (адже це стало дозволеним). На перетині цих видів діяльності знайшлися спільні для церковного та світського середовища теми, які саме завдяки такій взаємодії отримали наукове осмислення. Таким чином, серед сучасних регентів суттєво зросло представництво людей із науковими ступенями та званнями.

Регент-медіафахівець. Складає надто невеликий відсоток, можна сказати, штучний спеціаліст. До цієї категорії можна віднести регентів — авторів нотних та текстових тематичних інтернет-бібліотек, авторів інтернет-методик вивчення гласів, розспівів, а також укладачів медіаколекцій.

Усі вищеописані види регентської діяльності є **особистими**. Вони спираються на тезаурус, базові знання, мотивації та зацікавленість самого регента, хоча можуть бути продиктовані умовами роботи. Та крім богослужбової, існують і інші види діяльності, які регент здійснює разом із хором. Вважатимемо їх **колективними**. Усі вони спираються на концертну форму роботи. Але у залежності від мети цієї діяльності, її мотивації та конкретного мистецького інструментарію, можна визначити декілька характерних типів.

Концертна діяльність. Притаманна приблизно 30 % колективів і, як правило, не є надто активною — переважно регенти вказують кількість концертних виступів у межах чотирьох-п'яти концертів на рік. Умови виступів, наявність чи відсутність матеріального ефекту залежать від місцевості, у якій діє хор, його професійного рівня та ін. Ця фор-

ма суттєво відрізняється від звичної богослужбової діяльності колективу, потребує дещо іншого, позабогослужбового, репертуару, допускає виконання творів неканонічного, а то й просто світського складу. Зазвичай метою такої діяльності є підтримання мистецького тону хористів, надбання певного досвіду, а також використання можливості розширити репертуар. Матеріальний ефект також має значення, але не визнається регентами як провідний.

Місіонерсько-просвітницька діяльність.

Може набувати різних форм, у тому числі концертних, маючи на меті знайомство широкого загалу з рідкісними, переважно давніми, формами церковно-хорового співу. Поширеною є форма лекції-концерту, коли відбувається не лише звукове, а й текстове ознайомлення публіки з певною інформацією. До цього типу діяльності можна віднести й поїздки хорів у місцевості, які не знають православного церковного співу. Там уже власне звучання церковних піснеспівів має місіонерсько-просвітницьке значення. Згідно з результатами опитування, ця форма діяльності є характерною для 11–12 % церковно-хорових колективів. Ще 18–20 % бачать свою просвітницьку функцію у створенні аудіо-та відеозаписів для фіксації різних мистецьких об'єктів: іноді це звучання конкретного колективу, іноді — озвучування рідкісних (або нових чи розшифрованих) партитур. Нечасто, але трапляється, що видання дисків є формою благодійної діяльності.

Благодійна діяльність. Також, як правило, існує на основі концертної діяльності, але у цьому випадку важливою метою виступу є отримання фінансового ефекту, спрямованого на допомогу тій чи іншій особі, громаді та ін. До благодійної діяльності належать і безкоштовні концерти у лікарнях, шпиталях, будинках престарілих, інтернатах, дитячих будинках тощо. Благодійною діяльністю займаються приблизно 14–15 % церковних хорів.

Вище були визначені та охарактеризовані індивідуальні (особисті) та колективні типи регентської діяльності. Але є й такі, що можуть здійснюватися як особисто регентом, так і всім колективом. Прикладом може бути **організаційна діяльність** (організація фестивалів, конкурсів, флешмобів, благодійних акцій тощо).

Варто розуміти, що всі види суспільно значущої діяльності, як правило, поєднуються у діяльності колективів. Якщо хор взагалі веде концертну роботу, то майже гарантовано займається і місіонерством, і благодійністю. Статистичні дані говорять про те, що приблизно 50% колективів взагалі не ведуть ніякої роботи, крім богослужбового співу.

Висновки. Типологія регентської діяльності визначається за ознаками індивідуальної та колективної (сумісно з хором) роботи регента. Кожен із видів діяльності в основі має регентську мотивацію, і вже лише потім — мотивацію хористів. Кожний вид діяльності регента формується або

шляхом включення регентської діяльності в інші (мистецькі, педагогічні, наукові тощо) системи вищого порядку, або шляхом внутрішньої специфікації. Варто зазначити, що кожний різновид регентської діяльності є ширшим за базову структуру, тобто формується не шляхом спеціалізації як обмеження функцій, а шляхом додавання, поглиблення та розширення знань, навичок, умінь у відповідну сферу. Таким чином, усі види регентської діяльності сприяють особистісному розвитку регента, розвитку колективу, яким він керує, та підвищенню його суспільної ролі.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення системи регентської діяльності, виявлення її регіональної специфіки, теоретичні положення можуть стати методологічною основою для аналізу регентських персоналій, а також у навчальних програмах диригентсько-хорових та регентських спеціальностей.

Література:

1. Бадалов О. Хоровая культура Черниговской епархии : этапы развития в XX столетии / О. Бадалов // Вестник славянских культур. — 2013. — Вып. № 4 (30). — С. 79–85.
2. Балужева Н. Регент Русской Православной Церкви протоиерей Михаил Фортунато : жизнь и литургическое творчество : дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 / Балужева Н. — М., 2007. — 324 с.
3. Воскобойникова Ю. Типологія церковних хорових колективів / Ю. Воскобойникова // Аркадія. — 2015. — № 4 (45). — С. 68–75.
4. Каган М. Человеческая деятельность / М. Каган. — М. : Политиздат, 1974. — 328 с.
5. Карпов Ю. Современная регентская практика : хормейстерский аспект : дисс. ... канд. иск. : спец. 17.00.02 / Карпов Юрий. — Казань, 2006. — 196 с.
6. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология / А. Новиков, Д. Новиков. — М. : СИН-ТЕГ. — 668 с.
7. Перегудов Ф., Тарасенко Ф. Введение в системный анализ / Ф. Перегудов, Ф. Тарасенко. — М. : Высшая школа, 1989. — 367 с.
8. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. — 2-ое изд., перераб. и доп. — М. : Педагогика-Пресс, 2001. — 440 с.
9. Хватова С. Православная певческая традиция на рубеже XX–XXI вв. : дисс. ... д-ра искусствовед. : спец. 17.00.02 / Хватова Светлана. — Ростов-на-Дону, 2011. — 423 с.

References:

1. Badalov O. (2013) The choral culture of Chernihiv Diocese : development stages in the twentieth century, *Vestnik slavyanskikh kul'tur* [Scientific Journal of Slavic Cultures], vol. 4 (30), pp. 79–85. (in Russian).
2. Balueva N. (2007) "Regent of the Russian Orthodox Church, Archpriest Michael Fortunato: life and liturgical oeuvre", The dissertation of the Ph.D. in History of Arts specials. 17.00.02., Moscow, 248 p. (in Russian).
3. Voskoboynikova Y. (2015) The typology of church choirs, *Arkadiya* [Arcadia], vol. 4 (45), pp. 68–75. (in Ukrainian).
4. Kagan M. (1974) *Chelovecheskaja dejatel'nost'* [The Human Activity], Moscow, Politizdat, P. 328. (in Russian).
5. Karpov Y. (2006), "The modern precentor's practice: choir-master aspect", Thesis for Cand. Sc. (Art), 17.00.02, Kazan State Conservatory (Academy), Kazan, 196 p. (in Russian).
6. Novikov A. and Novikov D. (2007) *Metodologija* [The Methodology], Moscow, SIN-TEG, pp. 668. (in Russian).
7. Peregudov F. and Tarasenko, F. (1989) *Vvedenie v sistemnyj analiz* [Introduction to the system analysis], Moscow, Vysshaja shkola, pp. 367. (in Russian).
8. *Psihologicheskij slovar'* [Dictionary of Psychology] (2001), Red. by Zinchenko, V. and Meshherjakova, B., Moscow, Pedagogika-Press, pp. 440. (in Russian).
9. Hvatova S. (2011), "Orthodox singing tradition at the turn of XX–XXI centuries", Thesis for Doc. Sc. (Art), 17.00.02, Rostov State Conservatory, Rostov-on-Don, 423 p. (in Russian).